

“HAVAS” VA “HASAD” KONSEPTLARI

Shaxnoza Shakirjonovna Djurayeva

Toshkent amaliy fanlar universiteti katta o'qituvchisi

ANNOTATSIYA

Bu maqolamizda “Havas” yoki “Hasad” tushunchasining paydo bo'lishi, insonlarga ta'siri haqida fikr yuritiladi. Olimlarning bu tuyg'ularni o'rganib olgan xulasasi keltiriladi. Havas va hasad o'rtasidagi murakkab munosabatlar oydinlashadi. Hasad insonlarga o'zida mavjud imkoniyatlarni, yaxshiliklarni ko'rishga imkon bermaydi. Boshqa insonlarni o'ylash, ularning g'alabasidan g'azablanish holatini keltirib chiqaradi. “Havas” ni rivojlantirish esa ishonch va sadoqatni rivojlantiradi, qo'llab-quvvatlovchi va hamkorlik muhitini yaratadi.

Kalit so'zlari: Havas va hasad, tarixiy ma'lumotlar, fikrlar, inson, tuyg'ular, axloqiy qadriyatlar, jamiyat

ABSTRACT

In this article, we discuss the emergence of the concept of "Passion" or "Envy" and its impact on people. The conclusion of scientists studying these feelings is given. The complex relationship between lust and envy becomes clear. Envy does not allow people to see the opportunities and good things that exist in themselves. Thinking about other people causes anger at their victory. Developing "passion" develops trust and loyalty, creates a supportive and cooperative environment.

Keywords: Lust and envy, historical data, thoughts, human, feelings, moral values, society

АННОТАЦИЯ

В данной статье мы обсуждаем возникновение понятия «Страсть» или «Зависть» и его влияние на людей. Приведено заключение ученых, изучающих эти чувства. Сложные отношения между похотью и завистью становятся ясными. Зависть не позволяет людям увидеть те возможности и хорошие вещи, которые существуют в них самих. Мысли о других людях вызывают гнев по поводу их победы. Развитие «страсти» развивает доверие и лояльность, создает среду поддержки и сотрудничества.

Ключевые слова: Похоть и зависть, исторические данные, мысли, человек, чувства, нравственные ценности, общество.

“Havas” yoki “Hasad” soʻzlari juda koʻp zamonlardan beri asosiy qarama- qarshi tushunchalar boʻlib kelmoqda. Bu tushunchalar qanday maʼnoni anglatadi, ularning kelib chiqishini koʻrib chiqamiz. “Havas” yoki “Hasad” tushunchasi turli sohalarda, jumladan, psixologiya, sotsiologiya va marketingda keng oʻrganilgan. “Havas” atamasi odamlarning his-tuygʻularini tushunish va ularga taʼsir qilish qobiliyatini anglatadi. Bir insonda bir neʼmatni koʻrib, oʻsha neʼmat u insonda boʻlishlik bilan birga oʻzida ham boʻlishini orzu qilishlikdir. Havas yaxshi narsalarga boʻladi. Ammo ortiqcha hoyu-havasga berilishlik ham yomondir. Odam dinida yuqoriga qarasin, ilmda ham oʻzidan yuqorida boʻlgan odamga qarasin. “Hasad” esa boshqalarga husumat qilish va xafa boʻlishni anglatadi. Hasad biron kishidagi Alloh bergan neʼmat yoki fazilat yoʻq boʻlib, oʻziga oʻtib qolishini xohlashdir. Bunday kimsa birodarida Alloh taoloning neʼmatini koʻrib, achchiqlanadi, undagi bor narsa zavol topib, faqat oʻziga nasib etishini istaydi.

“Havas” tushunchasining tarixiy kelib chiqishi qadimgi davrlarga, xususan, qadimgi Mesopotamiyaga borib taqaladi. “Havas” tushunchasi odatda jodugarlik yoki sehrgarlik deb ataladigan gʻoya bilan bogʻliq edi. Britaniyalik tarixchi Jorj G. Kameronning yozishicha, “Havas” atamasi akkadcha “Havvasku” soʻzidan olingan boʻlib, gʻayritabiiy kuchga ega boʻlgan shaxsni bildiradi. Bu odamlar jozibalar va afsunlar yordamida his-tuygʻular va fikrlarni boshqarish qobiliyatiga ega ekanligiga ishonishgan. (Kameron, 1962). “Havas” tushunchasi Usmonli imperiyasida, xususan, VI asrda paydo boʻlgan. Uni mashhur usmonli faylasufi Nizomulmuluk ishlab chiqqan boʻlib, soʻzning kuchi va ularning shaxs va butun jamiyatga taʼsiri haqidagi gʻoyani kiritgan. Bu fikrni Ali Aziz Afandi yanada rivojlantirib, soʻzning ham ijobiy, ham salbiy taʼsir qilishi mumkinligini taʼkidlagan. (“Havas” va “Hasad” konseptlari, 2021-yil). Baʼzi jamiyatlarda “Havas” tushunchasi katta madaniy va diniy ahamiyatga ega.¹

Bu tushunchani misollarini adabiyot, ommaviy madaniyat va sanʼatda topish mumkin, bu uning jamiyatda dolzarb ekanligini koʻrsatadi. Ana shunday misollardan biri Oʻtkir Hoshimovning, «Daftar hoshiyasidagi bitiklar» asarida keltiriladi:

«Rossiya televizorida kino koʻrsatdi, Oʻttiz yettinchi yil qatagʻoni haqida. Qora plash kiyganlar bir bechorani ikki qoʻltigʻidan olib, koʻcha boshida turgan qora mashinaga sudrab ketyapti. Eshik oldida uning ayoli emizikli bolasini bagʻriga bosib, unsiz yigʻlayati.

Besh-olti yoshlardagi bolakay «dada, dadajon» deganicha otasining ketidan chopib borayapti. Koʻchaning u yuzida odamlar turibdi. Birining koʻzida qoʻrquv, birinikida oʻkinch, yana biri loqayd qarab turibdi. Birovi esa labini istehzoli burib, xudbinona iljayadi («xalq dushmani»ni «kerakli joyga» chaqqan «siyosiy xushyor» kimsa).

¹ <https://inlibrary.uz/index.php/science-research/article/view/27889/28714>

Oradan ancha o'tib, yana o'sha televizorda «Hayvonot olami» ko'rsatuvini ko'rdim. Yo'lbars daraxtning pastki shohida banan yeb o'tirgan maymunga tashlanib qoldi. Maymuncha jon achchig'ida chiyilladi. Shunda g'alati holat ro'y berdi. Past-baland daraxtlardan o'nlab maymunlar shiddat bilan tushib, yo'lbarsga tashlanishdi. Maymunlar bor ovozdada shovqin ko'tarib, mo'r-malaxdek yopirildi. Biri tishladi, biri yumdaladi. Zabardast bir maymun esa yo'g'on xarini olib, yo'lbarsning boshiga chunonam tushirdiki, yo'lbars dumini qisganча qochib qoldi...

...Maymunlarga havasim kelib ketdi». O'tkir Hoshimov, «Daftar hoshiyasidagi bitiklar»

Olimlarning ta'kidlashicha, hasad evolyutsiya tufayli paydo bo'lgan. Bu tuyg'u insonning zaifligini ko'rsatishi va vaziyatni tuzatishga undashi, u tufayli omon qolish imkoniyatini oshirishi kerak edi. Hasad – og'riq, ochlik va mukofot tizimi uchun mas'ul bo'lgan oldingi miya qobig'ini faollashtiradi. Shuning uchun ham odam, masalan, qo'shnisida yangi chiroyli mashinani ko'rganida kuchli his-tuyg'ularni boshdan kechiradi. Hasad insonlarga o'zida mavjud imkoniyatlarni, yaxshiliklarni ko'rishga imkon bermaydi. Boshqa insonlarni o'ylash, ularning g'alabasidan g'azablanish holatini keltirib chiqaradi.

Hasad ibtidoiy odamlarni harakatga undar edi: yo ular egalik qilmoqchi bo'lgan narsalarini zo'rlik bilan olardilar yoki, ular uchun teng yoki yuqori darajaga erishishga harakat qilardilar. Bunday intilishlar omon qolishga va nasl qoldirishga yordam berar edi. O'shandan beri jamiyat ancha o'zgardi, lekin hasad hech qayerga yo'qolmadi. Olimlar bu tuyg'u aslida nima ekanligi haqida turli nazariyalarni ilgari suradilar. Ba'zilar hasadni tajovuzkor xatti-harakatlarni qo'zg'atuvchi salbiy tuyg'u deb bilishadi. Boshqalar esa – insonning o'z kamchiliklariga munosabatini ko'rsatadigan tuyg'u sifatida. Va yana boshqalar esa, odatda yumshoq (oq) va yomon (qora) hasad mavjudligi haqida gapirishadi.

Ibn Qayyim bunday degan: **“Hasadning asli Alloh taolo bergan ne'matni yomon ko'rish, uning zavolini istashdir. Hasadgo'y ne'matning dushmanidir. Bunday yomonlik o'zining tabiatidandir. Hasad biron odamdan yuqtirib olingan kasallik emas, balki nafsning pastkashligidan, yomonligidan kelib chiqadi”.** (At-Tafsirul Qayyim). *Hasad o'ziga bo'lgan ishonchi yo'q bo'lgan, biror maqsadni o'ylab o'shani erishishgacha bo'lgan bosqichni hech bosib ko'rmay, o'zida shuni paydo bo'lishini xoxlovchi insonlarda kelib chiqadi. Ular yaxshi yutuqlarga erishgan odam qanchalik mehnat qilgani, bunga erishish uchun nimalardan voz kecha olganini bilmaydilar.*

Movardiy: “Hasadning haqiqati fazilatli odamlardagi yaxshiliklarni ko'rib qattiq achchiqlanishdir”, degan. (Adab ud-dunyo vad din) Ba'zilar aytishicha, hasad ne'matning zavolini xohlash emas, balki birovning muvaffaqiyatini ko'ra olmaslikdir. Bir odam o'zgalar

qo‘lidagi ne‘matni xushlamasa, bundan jahli chiqsa, uning zavolini xohlama ham, xushlamasa ham hasadchi hisoblanadi.

Hasan Basriyini aytganlar: «Ey odam bolasi nega birodaringa hasad qilasan? agar Alloh uni yaxshi ko‘rgani uchun biror ne‘mat ato qilsa sen Alloh suyugan bandaga hasad qilasanmi? Agar uni mol davlat topishiga boshqa sabab bo‘lsa (ya‘ni molini haromdan topayotgan bo‘lsa) bu mol davlat uni do‘zaxga etaklasa do‘zaxga etaklaydigan mol dunyoga hasad qilasanmi?»

Buyuk ajdodimiz Imom Abu Lays Samarqandiy hasadning zararlari to‘g‘risida shunday deganlar: “Hasaddan zararliroq narsa yo‘q. Hasad o‘z egasiga beshta zarar keltiradi:

- 1.Hasadchining g‘am-tashvishi uzilmaydi;
- 2.Uning ushbu g‘am-tashvishiga ajr kelmaydi;
- 3.Xorlik olib keladi;Alloh taolo unga g‘azab qiladi;
- 4.Unga tavfiq eshiklari yopiladi”.

Boshqa bir o‘rinda esa: “Uch kishining duosi qabul bo‘lmaydi. Ular: 1.Harom rizq yeguvchi; 2. Ko‘p g‘iybat qiluvchi; 3. Qalbida musulmonlarga adovati va hasadi bo‘lgan kishilar” deganlar.

Ibn Mas‘ud roziyallohu anhudan rivoyat qilinadi: «Nabiy sollallohu alayhi vasallam: «Faqat ikki narsadan boshqada hasad yo‘q. (Birinchisi) Alloh bir odamga molu dunyo bersa-yu, u o‘shani to‘g‘ri yo‘lda sarf qilsa, (ikkinchisi) Alloh bir odamga ilm bersa-yu, u o‘sha ilmi ila hukm chiqarsa va ta‘lim bersa», dedilar».²

Hasad qanday azob berishini yevropalik olimlar o‘rganib ko‘rishdi. Hasadning foydasi, hatto biroz bo‘lsa ham, insonga yaxshilik keltirilishi unchalik aniq emas. Germaniya, Buyuk Britaniya va Avstriya olimlari sakkiz yil davomida 18 000 avstraliyaliklar to‘ldirgan anketalarni tahlil qilishdi. Tadqiqotchilar hasad odamlarni o‘zgartirishga undaydigan, psixologik yoki moddiy farovonlikning oshishiga olib keladigan biron bir dalil topmaganlar.³ Ammo, bu tuyg‘u tomonidan yaratiladigan juda ko‘p salbiy ta‘sirilar mavjud. Bu tadqiqotdan ham ko‘rinib turibdiki hasad insonga yaxshilik, biror foyda keltirmaydi. Balki o‘zining sog‘ligiga, atrofidagi muhitiga salbiy ta‘sir ko‘rsatadi. Bir shoir o‘z she‘rida shunday degan edi:

Xasad emas havas qil,
Hovliqmagin sabr qil.

² O‘zbekiston musulmonlari idorasi Samarqand viloyati vakilligi
<https://samuslim.uz/oz/islam/juma/19072019-y-hasad-va-gina-hamjihatlik-zavoli>

³ Hasad qayerdan paydo bo‘ladi va u bilan qanday kurashish kerak – Fazo.tv
<https://fazo.tv/hayot/hasad-qayerdan-paydo-bo-ladi-va-u-bilan-qanday-kurashish-kerak/>

Nolimasdan zamondan

Yaratganga shukur qil.

Shaxsiy va professional munosabatlarda “Havas” ni o‘stirish juda ko‘p foyda keltiradi. Birinchidan, bu odamlar o‘rtasida chuqurroq empatiya va tushunish tuyg‘usini rivojlantiradi, bu esa kuchli hissiy aloqalarga olib keladi (Dogan,2017). Bundan tashqari, u ochiq va samarali muloqotni rag‘batlantiradi, chunki odamlar o‘z fikrlari va his-tuyg‘ularini hukm yoki nizolardan qo‘rqmasdan ifoda etishda xavfsiz his qilishadi (Cinar, 2019). Bundan tashqari, “Havas” ni rivojlantirish ishonch va sadoqatni rivojlantiradi, qo‘llab-quvvatlovchi va hamkorlik muhitini yaratadi (Dogan va Ergun, 2015). Umuman olganda, "Havas"ni o‘stirish shaxsiy va professional munosabatlar sifatini oshiradi, natijada farovonlik yaxshilanadi va muvaffaqiyat qozonadi.⁴

Yuqorida keltirilgan dalillar va fikrlardan ham ko‘rinib turibdiki, inson faqat havas bilan yashashi, birovga hasad qilishdan uzoq bo‘lishi foydali ekan. Hasad insonlarga o‘zida mavjud imkoniyatlarni, yaxshiliklarni ko‘rishga imkon bermaydi. Boshqa insonlarni o‘ylash, ularning g‘alabasidan g‘azablanish holatini keltirib chiqaradi. G‘olib bo‘lgan insonlarga havas ko‘zi bilan boqib, men ham bundanda zo‘r bo‘la olaman deb harakat qilsa, albatta niyatiga yetadi. “Havas” ni rivojlantirish ishonch va sadoqatni rivojlantiradi, qo‘llab-quvvatlovchi va hamkorlik muhitini yaratadi. Havas qilish yaxshi tushuncha bo‘lgani bilan, asalning ham ozi shirin deganidek, ortiqcha havas insonga yaxshilik keltirmaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Karimov I.A. Barkamol avlod orzusi. Toshkent: Sharq, 1997.
2. Karimov I.A. Yuksak manaviyat – yengilmas kuch. – Toshkent: Ma’naviyat, 2008. – 174 b.
3. Mikel Bastons. “Maqsadga yo‘naltirilgan tashkilotlar”. Yaxshi dunyo uchun boshqaruv g‘oyalari, Karlos Rey, Springer, 17/6/2019.
4. Jon Pit. “Islomofobiya va psixiatriya”. Tan olish, oldini olish va davolash, H. Steven Moffic, Springer, 17/12/2018.
5. Oyatulloh Sayyid Imom Ruhulloh Musaviy Humayniy. “Qirq hadis, ko‘rgazma, ikkinchi tahrir”. CreateSpace mustaqil nashriyot platformasi, 2/16/2018.
6. Hasad Demirchi. “Qattiq jism muhandisligi asoslari”. Scitus Academics MChJ, 22/1/2016.
7. G. Husayn Rasul. “Islom psixologiyasi”. Islom nuqtai nazaridan insonning xulq-atvori va tajribasi, Routledge, 30/3/2021

⁴ <https://inlibrary.uz/index.php/scienceresearch/article/view/27889/28714>

8. <https://inlibrary.uz/index.php/scienceresearch/article/view/27889/28714>

9. Hasad qayerdan paydo bo'ladi va u bilan qanday kurashish kerak – Fazo.tv

<https://fazo.tv/hayot/hasad-qayerdan-paydo-bo-ladi-va-u-bilan-qanday-kurashish-kerak/>